

По-долу ви предлагаме статия от Брехт Арнаерт, която по наше мнение представлява много точен и обективен анализ на политическия проект наречен "евро", извършен от гледната точка на финансиста и икономиста. Преводът е дело на Гроздан Грозев. Оригиналната статия е публикувана на <http://www.brusselsjournal.com/node/5003>. ИД

Трагедията на еврото

Brecht Arnaert *

2012 беше година на голям смут за еврото. Но не само нашата обща валута е в криза. Нашата икономическа теория също е в криза, и то в по-голяма степен. В продължение на десетелетия макроикономическата политика се провеждаше в рамките на Кейнсианството. (Wikipedia: *Кейнсианство е макроикономическа теория, базирана на идеите на британския икономист от 20-те години на 20-ти век Д. М. Кейнс. Кейнсианската икономика твърди, че решенията на частния сектор може понякога да доведат до недостатъчно добри и ефикасни макроикономически резултати и затова защитава активните политически отговори от страна на държавния сектор, в това число и монетарна политика от страна на централната банка, както и действия от страна на правителството по фискалната политика за стабилизиране на бизнес цикъла.*) И докато нито един Кейнсиански икономист не предсказа тази криза, и дори не можа да обясни причините за нейното възникване, ние и днес все още ги слушаме как трябва да се измъкнем от бъркотията, в която те ни въвлякоха. Бих казал, че това е проблем с легитимността.

Пиша тази статия не само като икономист: аз съм и защитник на свободата. Това, което се случва сега в Европа трябва да притеснява не само икономистите, но и всеки обичащ свободата гражданин. В настоящия момент се предприемат мерки да бъдат отнети нашите свободи по начина, описан от Хайек в "Пътят към закрепостяването": всяка правителствена намеса налага допълнителна такава намеса, и така докато не остане никаква свобода. (Wikipedia: *Фридрих Август фон Хайек е австрийски икономист и политически философ, известен със своята защита на либералната демокрация и свободния пазар срещу разпространението на социализма и колективизма в средата на 20 век.*) Стъпка по стъпка нашите лични права биват подкопавани и тук - в Брюксел - един огромен Молох, наречен Европейска Комисия, централизира властта си с бързина, която не бихме могли да си представим преди да бъде подписан Лисабонския Договор. (Wikipedia: *Молох е западносемитски бог, древно езическо божество, бог на войната и изпепеляващата сила на огъня, на който принасяли човешки жертви - деца. Фигуративно се използва за човек или нещо, което изисква или налага много скъпи саможертви.*)

Нека започнем с малко теория за това как се създава стойността, какъв е произходът на парите, и как еврото е правилният отговор на погрешен въпрос.

Икономика

Икономиката е наука за създаването на стойност. (Wikipedia: *Стойността е мярка за изгодата, която икономическият субект може да извлече от стока или услуга.*) Тя не се

занимава с въпроса към какви ценности трябва да се стреми човек, нито как стойността трябва да се разпределя в обществото. Това са въпроси за занимаващите се съответно с етика и политика. Икономиката приема изначално като даденост оценките на индивидите. (Wikipedia: *Оценка е процесът на определяне на стойността на нещо.*) Стойност е нещо, което човек иска да спечели или да запази и икономиката изучава способите, които хората използват, за да я придобият. Икономиката не ни казва нищо за това колко тези цели са желани.

Икономистите от преобладаващото направление до голяма степен игнорират тази дефиниция за икономика и дори я преобръщат наопаки. Те считат своите оценки като нещото, което трябва да се постигне, а оценките на индивидите - като средството за постигането на тази цел. Вместо да анализират как индивидите създават стойност, те изобретяват политики, които да са в съответствие с тяхната единствена основна ценност: стабилността. За тях макроикономическата политика има само една цел: икономика "в равновесие" и техният начин да насочат индивидуалните оценки към тази предварително зададена стойност е използването на правителствена намеса.

Примамливо е да оценим тези политики от морална гледна точка, но именно затова тази статия има две части. Като икономист единственият въпрос, на който трябва да отговоря, е: "Коя политика създава най-голяма стойност?". Ако би се оказало, че преобладаващото течение в икономиката е вярно, тогава аз нямам какво повече да ви кажа. Но, ако би могло да бъде доказано, че макроикономическата политика всъщност унищожава стойност, тогава най-добрата макроикономическа политика може би е да нямаме такава. Това всъщност е тезата, която аз ще защитавам тук.

Еврономика

Ако аз мога да докажа, че макроикономическата политика унищожава стойност, то тогава и дискусиата за монетарната политика също се включва в тази по-обща теза. Ще се убедим, че еврото е наистина въпрос на наложена оценка, и по-конкретно на налагането на централно планирано количество пари на обществото. Европейската Монетарна Система (ЕМС) е тази, която определя какво да бъде количеството на парите. Това количество не следва от взаимодействието между индивидите, а от решението на няколко определящи политиката личности, налагащи техните оценки върху останалата част от обществото.

Отделно от въпроса за несъстоятелността на централното планиране, който ние ще дискутираме след малко, еврото се сблъсква и с още един проблем от, по-скоро, политически характер. Без да се разглеждат специфичните политически причини за създаване не на Европейска Централна Банка (ЕЦБ), а на ЕМС, в момента със 17 членове, може лесно да се забележи, че еврото е система със зле дефинирани права на собственост. (Wikipedia: *Собствеността е съвкупност от права, задължения и фактически отношения, имащи икономическо измерение, т.е. определяеми са в пари.*) Всеки член на Евронзоната може да печата свои собствени пари, но никой не е отговорен за покупателната способност на валутата.

Точно това съществено деяние на политическата архитектура, създава еврото, е главната причина, която води до неговите проблеми: собствеността е зле дефинирана, всички се опитват да "изнесат" своите разходи. (Wikipedia: *"Изнасянето" на разходи е социално-икономически термин, описващ как бизнесът се опитва да увеличи печлбите си*

прехвърляйки непреки разходи и отрицателни ефекти на трети лица.) Това е известно като "трагедията на общото благо", както е описано от Гарет Хардин през 1968 г. Пасища, които не са ничие притежание, но могат да се използват от всички, ще се изтощат много бързо. Валута, която е ничия собственост, но всеки може да я печата, ще срещне същата съдба. Еврото е монетарната трагедия на общото благо.

Защо централното планиране не работи

Нека започнем с доказателството, че централното планиране не работи. В своята статия от 1920 г. наречена "Икономически пресмятания в социалистическата общност" Мизес показва защо това е така: при централното планиране няма частна собственост. (*Wikipedia: Мизес е австрийски философ, икономист от Австрийската Икономическа Школа, социолог и класически либерал. Голяма част от неговите трудове са посветени на две теми: 1) монетарна политика и инфлация; 2) разлика между държавно контролирани икономии и свободни пазари.*) Ако няма частна собственост, няма обмяна. Ако няма обмяна, няма цени. Ако няма цени, няма как централното планиране да знае какво трябва да се произведе, за кого, от кого, и с какви разходи. Отхвърляйки институцията на частната собственост, централното планиране отхвърля точно тази институция, която би могла да накара самото планиране да работи. Накратко: единственият начин централното планиране да работи е като остави пазарът да работи свободно.

Преобладаващият брой икономисти – и Кейнсианисти, и нео-класици, и монетаристи – и до ден днешен не разбраха основното предизвикателство на Мизес: как централно да се планира какво е необходимо, когато информацията за такова планиране може да бъде генерирана само от свободния пазар? Как може да се реши колко чифта обувки да се произведат, ако не съществува отношение на търсене и предлагане? Как може да се реши дали производството на обувки е по-спешно от производството на панталони? Как може да се реши кой ще направи обувките или панталоните? Как може да се реши каква трябва да бъде стойността на този определен продукт? Отговорът е: не може. Информацията, която е нужна за да се отговори на тези въпроси, може да се генерира само в условията на свободен пазар, като се даде на хората свободата да обменят тяхната собственост така както те намерят за добре.

Поразително е да се види колко малко знаят икономистите за това как всъщност работи ценовата система. Когато аз купя една ябълка, цената на всички останали ябълки се покачва. Това покачване на цената привлича предприемачи, които виждат, че производството на повече ябълки може да донесе печалба. Произвеждат се повече ябълки. Чисто и просто. Ако трябва да чакам центарлния планировчик да реши, че трябва да се произведат ябълки, може и да се наложи да ям моркови. Докато той реши – чисто политически – коя овощна градина трябва да произведе въпросните ябълки, да нареди на Обществена Овощна Градина номер 56 да ги произведе, и запасите от ябълки бъдат подновени, аз може и да съм умрял от глад. Няма система, която да доведе до промяна на пазарните условия по-бързо от ценовата система.

Смесен пазарен модел

Е, а дали ние живеем в централно планирана икономика? Не. Но това, което е валидно в общия случай, е валидно и в частния. В централно планираната икономика произведеното от гражданина се експроприира напълно и държавата харчи 100% от неговите доходи. В

нашата икономика произведеното от гражданина се експроприира само частично и държавата харчи малко повече от 50% от неговия доход. Но има ли някаква принципна разлика? Ни най-малко. В тези два случая има разлика само в степента, до която икономиката е централно планирана. Икономистите, които свеждат концепцията за централно планиране до представата за Политбюро състоящо се от официози, решаващи колко коли трябва да се произведат в следващите пет години, пропускат основната част от дискусиата.

Новото централно планиране е много по-недоловимо: пазарът формално е оставен свободен – частната собственост все още съществува – но това, което можеш да направиш със своята собственост, е регулирано до такава степен, че свободното ценообразуване е практически невъзможно. Да, конят може да тича волно из полето, но той трябва да яде точно определена трева, да бъде обядван с точно определено седло, да се остави да бъде разресван с точно определен гребен и да се прибира в конюшната в точно определено време. Нашите цени изобщо не са свободни. Централно се решава колко високи или ниски те могат да бъдат. Границите, в които е разрешено те да се колебаят, са достатъчно широки в сравнение с ортодоксалния комунизъм, но тези граници се стесняват с всяка нова мярка, която правителството предприема.

И така, анализът на Мизес от 1920 г., който първоначално наистина е бил предвиден като критика на централното планиране, е валиден също и за социално коригираните икономики. В нашата икономика собствеността все още съществува, но тя е силно обременена от данъци и закони. По тази причина обменните курсове не са такива, каквито трябва да бъдат, и естественият ценови механизъм, който обикновено координира търсенето и предлагането, е нарушен, като степента на нарушаването се изразява със степента на централното планиране, която до известна степен може да се измери чрез облагането с данъци. Решаващото прозрение е, че всяко нарушаване на правата на собственост изпраща грешен ценови сигнал към пазара, заставляящ предприемачите да произвеждат неща, за които няма реално търсене.

Производство на пари

Сега, след като е доказано, че централното планиране не може да работи, нито в общия, нито в частния случай, става лесно да се заключи, че еврото също не може да работи, тъй като еврото е само още един пример на централно планиране, било то и в монетарна форма. Повечето хора са приели факта, че обувки и панталони не могат да се произвеждат посредством централно планиране, но, въпреки че парите са едната половина от всяка обмяна на пазара, приемането на същата идея и за производството на пари е твърде трудно за повечето хора.

Въпреки това парите са икономическа стока, точно както и всички останали стоки. Не се ядат, не могат да се използват като конструктивна част на кола, нито могат да се използват да се окоси ливада с тях. Те изглеждат като мъртва материя, която трябва да бъде трансформирана, преди в действителност нещо да може да се направи с тях. И точно в това се състои тяхната функция: да бъдат най-общо приетото средство за обмяна. Запасяваме се с пари, защото те могат да се обменят срещу всички останали стоки. Те са икономическа стока, която е придобила всеобщо разпространение. Да се мисли, че парите са само конвенция, е не само погрешно: точно това е коренът на проблемите, с които се срещаме днес.

Как са се появили парите? Чрез правителствен декрет? Не, чрез милиони, милиони, милиони обмени на свободния пазар. Преди парите да възникнат от пазара е съществувала само разменната търговия. Някой е имал риба, а друг – кремък, и е станала обмяна. Или не. Защото това е най-големият проблем на разменната търговия: ами ако този с кремъка иска рибата, но на този с рибата не му е нужен кремък? Ами ако той иска да размени рибата си срещу горски плодове? Но и този с плодовете може също да не иска кремъка, а му трябва дърва за огрев? Трябвало е да се намери четвърти човек. И т.н., и т.н.

Функцията на парите

Парите разрешават този проблем. Те са стока, която се приема в замяна на всяка друга стока. От всички възможни продукти за размяна (плодове, риба, слама) свободният пазар е избрал този продукт, който има най-неизменящо се качество, най-устойчив е във времето, най-лесно се подразделя, среща се твърде рядко и е най-лесно разпознаваем. Тези пет качества са довели до факта, че една обикновена икономическа стока е добила монетарна стойност. Тази стока не е била вече търсена заради нея самата, а защото е служила за посредник при обмяната на други стоки.

Ако приложите тези 5 характеристики към всички материали, които знаете, кои от тях ще изникнат първо в съзнанието ви? Отговорът е: златото и среброто. От всички възможни форми на пари тези две стават най-търсени само поради тези характеристики. Останалото е история. Да се носи злато по време на търговско пътуване станало твърде опасно и започнали да се издават писма за обмяна. Тези писма за обмяна, отначало издавани на определена личност и за точно определена сума, впоследствие се развили в стандартни записи за определени суми. Същите записи, които сега са известни като банкноти (банкови записи). Златото се пазело в трезорите, а банкнотите станали като билети от гардеробната: ако искаш да си вземеш палтото, винаги можеш да си го получиш.

Представете си, че сте banker, пазещ всичкото това злато и виждащ, че всъщност никой никога не идва да си го потърси. Банкнотите циркулирали в икономиката и никой не си правел труда да си вземе обратно златото. Ако средно само 10% от златото е някога прибирано обратно от неговите собственици, защо да не се дадат на заем тези 90% от него, което ”така и си остава неизползвано”? Издават се нови банкноти срещу същите тези златни резерви и всичко си върви добре. Така или иначе само 10% от притежателите на злато идват да си го вземат обратно. Банковият бизнес е наистина доходен бизнес. Разбира се, че новите банкноти не се раздават безплатно, те се дават назаем срещу лихва. Хората плащат на банката за изполазването на пари, които тя така и никога не е притежавала. Може ли да бъде по-добре от това?

Банков контрол в свободния пазар

Всъщност може да стане твърде зле. С развитието на банковия бизнес банкнотите стават само част от паричното обръщение. Голяма част от парите се дематериализират в банкови сметки. В тази цифровизация няма нищо лошо. Дали човек има в ръката си документ за собственост, или това е записано в счетоводна книга, или това негово право е цифровизирано в компютър, това не променя принципа: всеки има право на количеството злато, съответстващо на неговия документ за собственост. Най-важното правило е този документ за собственост да не се дублира. Точно оттам започва проблемът: ако съществуват повече документи за собственост отколкото е собствеността, всяка собственост започва да струва по-малко. Това е, което се нарича инфлация.

Инфлация е това, което става, когато някой взема банков заем. Повечето хора не разбират, че парите, които банката им заема, не съществуват преди те да подпишат техния банков заем. Точно както някогашните банкери давали назаем пари, които не притежавали, същото става и днес. Единствената разлика е, че когато banker извърши подобна измама в условията на свободен пазар, той бива изгонван от професията. Думата "банкрут" идва от испанското "banca rota", което означава счупена, строшена пейка, тезгях. Ако конкуриращите се банкери разберели, че някой от тях е издал повече банков запис отколкото е златото в трезорите му, неговата малка масичка, на която се извършвала обмяната, била строшавана. Banca rota и пазарът отново е бил чист.

В наши дни банковия пазар е един от най-регулираните пазари в историята на човечеството. Ако аз искам да учредя банка, трябва да се регистрирам в централната банка, която не е публична институция, а частна компания, на която е даден монополът да печата пари както намери за добре. Централната банка определя количеството на резервите, които аз трябва да имам, в какви продукти мога да инвестирам парите си, какви са тарифите за междубанковото кредитиране, и т. н. Банковият бизнес е точно толкова свободен, колкото и риба захвърлена в пустиня. Можеш да правиш всичко, което поискаш, но не можеш да плуваш, не можеш да дишаш.

Заиграване с морала

Откъде тогава идва представата за безотговорността на банкерите? Изглежда, че те могат да си позволят всичко. Те могат да съсипят нечий живот обявявайки за просрочен заем на пари, които те никога не са притежавали, те могат да изискват строги реформи в държавните служби без самите те да понасят каквито и да са загуби. Те могат дори да управляват държави, както видяхме в случая с Гърция. Отговорът е прост: заиграване с морала. Ако вие предварително знаете, че ще бъдете спасен от правителството, вие ще правите каквото си искате. Правителството няма друг изход освен да ви покровителства, защото неговото собствено оцеляване зависи от вас.

Нека сега да навлезем в сложнотиите на bankerството. Ако допуснем, че 100 унции злато са вложени в банката и, че само 10% от тях биват някога изтегляни обратно, то 90 унции злато могат да бъдат дадени назаем отново във формата на несъществуващи преди това банкноти. Но тези банкноти, нека ги наречем гулдени, биват също вложени някъде в банковата система. Процентът на изтеглените от банките гулдени, обаче, продължава да бъде същият. Само 10% от тези 90 гулдена биват изтегляни от банките. Тогава, защо да не дадем назаем 90% от тези 90 гулдена? И така биват създадени нови 81 гулдена, които също се включват в банковата система. И схемата се повтаря отново. Биват създадени 72.9 гулдена. И схемата се повтаря отново. Биват създадени 65.6 гулдена. Ако процентът на изтеглените гулдени остава един и същ, от всеки гулден могат да бъдат създадени 100!

Но какво се случва ако повече от 10% от хората изтеглят парите си? Тогава банковата система се сблъсква с реален проблем, защото, за да може да се изплати обратно един гулден, трябва да бъдат ликвидирани много инвестиции, създадени върху тази монетарна основа. И ако един заем не бъде изплатен обратно, се случва пак същото: огромен брой нови заеми зависят от парите дадени вече назаем, и които биват вложени отново в банковата система. Единственият начин да се плати на тези хора, или да се замести стар дълг, е да се създаде нов дълг, който се смесва със стария и с реалните пари, които са основата на всичко.

Структура на производството

Всичко, обаче, си има цена. Монетарната основа, от която всичко зависи, златният резерв, се свива относително при всяка емисия на нови пари. Това, което крепи новите ”пари” не е съществуваща стойност, а бъдеща стойност: обещанието, че хората, които са взели пари назаем, ще ги изплатят след определено време. Проблемът е: нищо не е сигурно.

Всъщност, точно чрез емитирането на повече права на собственост отколкото е наличната собственост се изкривява цялата ценова система. Ценовите оценки не отразяват истинската стойност на нещата и проблемът на икономическото калкулиране се разраства (Wikipedia: *Проблемът на икономическото калкулиране е разгледан от Ludwig von Mises, а по-късно обяснен от Friedrich Hayek, и представява критика на използването на икономическото планиране като заместител на определените на пазарна основа производствени фактори.*) Например, капиталът може да поевтинее твърде много. В свободния пазар цената на капитала се определя от количеството на спестяванията, които имат хората. Колкото повече хората спестяват, толкова повече нараства предлагането на капитал и неговата цена намалява. В несвободния пазар, какъвто е нашият, цената на капитала се определя от това колко фалшиви права на собственост централната банка инжектира в системата, като търговските банки могат допълнително да разширят този процес още повече. Тъй като е много доходно да даваш назаем пари, които не притежаваш, цената на капитала пада далеч под нивото в свободния пазар.

Това има огромен ефект върху икономиката. Ефект, който е трудно да си представим. Повечето икономисти мислят, че инфлацията е най-лошият проблем, възникващ от инжектирането на пари в икономиката. Ни най-малко. Инфлацията е само канарчето в минната шахта на монетарната политика. Истинският проблем е, че структурата на производството се измества към капиталоемките сектори, докато трудоемките сектори изчезват. Можете да си купите i-Pad и Humvee, и козметични процедури, и луксозни круизи, и домашно кино и т.н., но не можете да намерите водопроводчик да извърши един малък ремонт, желяещо да помогне в хлебарницата дете, или някой да помогне на пивовара да достави бирата си. Тези трудоемки бизнеси не могат да се конкурират с корпорациите, за които най-важната цена е цената на капитала. Цена, която се субсидира от централната банка.

Ефектът от това е, че има твърде много консултантски измишльотини, но не и услуги за клиента. Има много скъпи HR-философии, но няма място за малки семейни предприятия. Има много шикозни автомобили, но не и социални условия, създаващи работни места около нас, което превръща тези високо-технологични автомобили в луксозни подвижни затвори: големите компании централизират работната ръка, което довежда до по-голяма необходимост от пътувания на дълги разстояния, отколкото ако пазарът беше оставен свободен. Последиците от централното понижаване на цената на капитала са всеобхватни, но и едва доловими, така че повечето хора дори никога не разбират, че много от ежедневните им проблеми се коренят в пълното изкривяване на ценностите, причинено от централното планиране.

Намаляване на печалбите

Но има и още един проблем. Поради принудително наложената структура на производството се произвеждат много неща, от които всъщност никой не се нуждае.

Можете да видите 12-годишни с iPhone-5, 18-годишни – с Мерцедес Бенц, и хора от средната класа, заминаващи за почивка на Сейшелските острови, сякаш идва краят на света. В същото време здравословната храна, доброто образование и качественото медицинско обслужване стават недостъпни за все по-широки слоеве от населението.

Повтарям: задачата на икономистите не е да обсъжда какво се стремят да постигнат хората. Ние трябва да приемем това като даденост. Но познавайки централното планиране, знаейки как са създадени книжните пари и последствията, до които те водят, става ясно, че поради изкривяването на структурата на производството се създава по-малко стойност отколкото в свободния пазар. Това вече е работа на икономистите.

Тази история, обаче, няма да продължи. Само защото структурата на производството е насочена все по-малко и по-малко към нуждите на хората, се постига все по-малко и по-малко печалба. Човек може да изяде само ограничен брой хамбургери преди да се появят здравословни проблеми. Съзнанието на младежите може да бъде покварено само за определено време, преди фирмите, които ги вземат на работа, осъзнаят, че те са кръгли идиоти. Симптомите на заболяването могат да бъдат потискани с медикаменти само за определено време преди хората да полудеят напълно. Много скоро ще стане ясно, че нашата икономика изобщо не е доходоносна, а консумира капитал. Не само чрез продажба на къщи и живеейки от наеми, но поради инфлация на почти всичко: пари, оценки, степени, взаимоотношения, дори концепции.

Очевидно е, че тази система е обречена на провал. Тъй като структурата на производството е все по-малко ориентирана към пазара, икономиката носи все по-малко печалби, което води до свиване на данъчния потенциал. Най-големият от всички заемополучатели е правителството. Истинската причина на една банка да се даде лиценз да създава такъв вид дълг, който всеки трябва да приема като форма на разплащане е, че правителството иска да си осигури възможността да може винаги да получава заеми: ние ще правим така, че вашите дългови книжа да могат да се използват като легално платежно средство, което ще поддържа търсенето, а вие ще направите така, че ние да можем да вземаме колкото голям искаме заем, което ни дава възможност да купуваме гласове. Това е перфектното съчетаване на интереси.

Смъртоносна промяна

Докато правителствената пропаганда за по-голяма консумация започва да избледнява, хората започват да осъзнават, че техните интереси са по-различни. Когато дядо се нуждае от почти невъзможно да се плати медицинска помощ, изведнъж новият iPhone 5 не може повече да се възприема като “животоспасяващ“. Цялата структура на производството, насочена към производство на капиталоемки продукти, често дори платени със заеми на потребителя, се насочва обратно към своите нормални за свободния пазар пропорции. Точно това събитие ние наричаме криза: макроикономическите илюзии на управляващите са разбити от микроикономическите решения на обикновените хора като Вас и мен. В края на краищата пазарът е винаги прав.

В свободния пазар такива промени не са проблем, защото са малки. В несвободен пазар, като нашия, те са огромен проблем не само защото фирмите, които фалират по време на промените, са изключително задлъжнели и не могат да разплатят своите заеми, но също и защото, за да се поддържа търсенето, тази необходима промяна е била отлагана и отлагана чрез инжектиране на нови пари. Докато жизнено важни закони от реалността – като

например, че не може да се дава назаем нещо, което не съществува – са били отричани десетилетия, то сега реалността се проявява с цялата си дълго възпирана мощ. Политиците казват, че пазарите не работят? Те работят така, както никога преди това.

Тази промяна е смъртоносна за правителствените финанси. Понеже по време на промяната икономиката произвежда временно по-малко печалби, се събират по-малко данъци. Но плащането на лихвите не чака. Единственият начин да се запълни пропастта между приходи и разходи е чрез вземане на още по-голям заем, което в нашата система означава, че още повече „пари“ се инжектират на пазара, създаващи още по-големи изкривявания на структурата на производството, водейки до още по-малки печалби, намалявайки още повече данъчните постъпления, поставяйки началото на още един цикъл на заеми. Това наистина е “вечна престъпност”, безкрайно натрупване на дълг.

Еврот, най-накрая

Някой може да каже, че това е едно доста дълго въведение към истинската тема на този разговор, но как може да се каже нещо смислено по въпроса за еврото, ако не се знае как парите са произлезли от пазара, как производството им е било колективизирано от правителството, каква е истинската цел на централното банкиране, как то се отразява на структурата на производството, и защо тази монетарна система е обречена да не успее. Цялото това знание е загубено и със сигурност никъде във Фландрия в никой факултет по икономика на никой университет не се изучава Австрийската икономическа школа, школата, която следвам, пишейки тази статия. Тя се споменава като не-ортодоксално течение, докато тя е толкова ортодоксална, колкото може да бъде самата икономика.

Нека сега да използваме това знание, за да анализираме проблема с еврото. Знаем, че еврото е централно планирана валута, страдаща от всички проблеми, произтичащи от тази форма на икономическо управление. Но еврото има и по-голям икономически проблем и това е “проблемът на общото благо”. На практика еврото не съществува. Това е името на валутите емитирани от централните банки на 17 държави. Има Гръцко евро, Германско евро, Френско евро, Холандско евро. Всяко евро има една и съща стойност, но емитираният дълг, на който се крепи валутата, е често от съвсем различно естество. И нещо повече: колкото повече дълг емитира една държава, толкова повече пари получава от ЕЦБ.

Ако това описание е твърде неясно, нека да се запознаем в детайли как работи монетаризацията на дълга. Всъщност това е наистина много лесно. Когато правителството се нуждае от пари, то емитира ценни книжа. Тези ценни книжа се изкупуват от централната банка. С какви пари? С прясно отпечатани пари. ЕЦБ печата “пари” от въздуха, на стойност дълговите задължения на правителството. Правителството използва тези новосъздадени “пари” да плати това, което е обещало на своите избиратели, докато те плащат данъци върху това, което произвеждат, за да платят дълга на правителството. Накратко: дългът е пари, а парите са дълг. Ако всички дългове в нашата икономика биха били разплатени, не биха останали никакви книжни пари.

Трагедията на общото благо

Какво се случва когато всеки национален политически елит може да направи това, но никой не трябва да плаща цената за девалвираната валута. Ако в миналото Франция отпечаташе твърде много пари, френският франк загубваше стойност в международния

обмен. Ако тя отпечата твърде много пари сега, загубата на стойност се споделя със 16 други икономики, използващи същата тази валута. Във всяка една от тези страни вносът ще стане по-скъп, въпреки че те самите са провеждали здравословна монетарна политика. Еврот е плувен басейн, в който всеки може да уринира: всеки може да прехвърли върху другите разхода по облекчаването си, а никой не е отговорен за това, че водата се замърсява. Цената се заплаща от всички останали, използващи водата за плуване.

Единственият начин да се предотврати прехвърлянето на разходи към трети лица е да бъдат разходите неразделно свързани с печалбите, произлизащи от употребата на стоката. Това е функция от правото на собственост: ако моретата бъдат приватизирани днес, утре те биха били почистени. Единствената причина те да са толкова замърсени, колкото са в момента, е, че всеки може да прехвърли върху останалите разходите по почистването на собствения си танкер, правейки почистването в морето, което е ничия собственост, вместо да го почисти в пристанище, където поне на някого трябва да бъде платено за обработката на отпадъците. Правото на собственост е това, което свързва разходите и печалбите. В общество, основано на чисто свободен пазар, няма как разходите да прехвърлени към други. Обобществяването на нечий загуби е възможно само ако има такава публична собственост, с която те могат да се свържат.

Еврот не е по-различно. Сравнена със системата на Федералния резерв системата на търговските банки предоставя междинна стъпка в процеса на монетаризиране на дълга, но по своята същност еврото е ясен случай на прехвърляне на разходите, произлизащи от нерационални национални политики, към общата валута, като никой не се опитва да спре загубата на стойност на същата тази валута. Резултатът от всичко това е все по-ускоряващата се девалвация на покупателната стойност на валутата, водеща в края на краищата до нейния окончателен крах. През миналото столетие повече от сто официални книжни валути бяха погребани. Това прави по една всяка година. Защо еврото би трябвало да е по-различно?

В заключение, много повече би могло да се каже за еврото, но казаното до тук е достатъчно като бързо въведение. То е официална книжна валута, което означава, че тя не е подкрепена от нищо повече освен от вярата, че някога целият натрупан дълг ще бъде разплатен. Но дали някой вярва в него или не, несъмнен икономически факт е, че структурата на производството на Европейските икономики беше изкривена до такава степен, че никога не може да се постигне създаването на стойността, необходима да се разплати дълга. Със спасяването на всяка една компания и на всяка една страна се монетаризира нов дълг, който изкривява още повече ценовата система, намалява печалбите и данъчните приходи, принуждавайки правителствата да вземат още повече назаем. Ако в баланса на ЕЦБ ги нямаше 15-те процента в злато или имащи златно покритие, еврото със сигурност би свършило в хиперинфлация. Но ситуацията изглежда не е съвсем ясна дори и по отношение на това къде всъщност се намира златото.

Политика

Толкова за икономическата част. До сега не споменах нищо за политическата динамика зад еврото. Това е само поле на мои лични спекулации и не трябва да се приема като научно обяснение. Наблюдавайки Европа, мисля, че е правилно да се каже, че има две основни монетарни традиции: тази на Германия – с твърде строга монетарна политика – и тази на Франция – с монетарна политика, която е доста свободна. И двете политики са

форми на централно планиране и поради това до някаква степен имат недостатъци, въпреки че причиняват вреда в различна степен.

Ако се погледне към Германската монетарна политика не може да се подцени значението на хиперинфлацията от 1923 г. Точно този ужасяващ опит е породил желанието за стабилна валута, и точно това желание през 1948 г. е положило основите на предшественика на Бундесбанк - Bank Deutcher Länder. Германските централни банкери също са раздували валутата – за това са централните банки – но поне те са осигурявали условия да не се изкривява структурата на германското производство до такава степен, че печалбите да не са достатъчни за разплащането на натрупания дълг. В най-добрия случай би могло да се каже, че те са управлявали плантацията с данъчните роби по много по-добър начин отколкото, например, Френските банкери.

От друга страна френската монетарна история изобилства с примери на девалвации и хиперинфлации, при това не само еднократно, а през цялото си съществуване. Дори и днес една по-свободна монетарна политика не се счита за проблем и инфлацията е съвсем нормален метод, използван от политическия елит, да финансира своята социална политика без да налага данъци. Френската централна банка, която, да повторим отново, е частна институция, провежда точно толкова инфлационна политика, колкото е необходимо, за да финансира проектите на политическата класа. Не съществуват почти никакви ограничения, освен обменния курс към другите валути наоколо. Точно от тук започва историята на еврото: хората могат да разберат, че тяхното правителство печата пари само като сравняват обменните курсове на тяхната валута към други национални валути.

Не икономически проект

Следователно еврото е правилният отговор на грешен въпрос. Докато в свободния пазар доларите, марките, гулдените и франковете са само имена на съответното тегло злато, то в не-свободен пазар, като нашия, стойностите на тези валути могат да се колебаят една спрямо друга. И докато официалната версия е, че еврото е необходимо, за да се стабилизируют тези колебания, то истината е, че някои страни не можеха да понесат факта, че Германия не искаше да печата нови пари толкова бързо, колкото те правеха това. Ето ви един пример: докато след втората световна война Германия беше окупирана, отчасти – от Франция, монетарната политика на Германската централна банка беше все още свободна и продължи провеждането на политика на “твърда“ валута, което ограничи възможностите на френското правителство да монетаризира дълга, следващ от собствената му политика.

По времето на Европейската Монетарна Система (ЕМС) се наблюдаваше същата динамика. През 1972 г. Страните от Европейската Икономическа Общност се съгласиха да поддържат колебания на обменните курсове в рамките на не повече от 2.25% - т.нар. “змия в тунела“. Въпреки че нито една валута не беше определена за основна, много скоро германската марка и немската Бундесбанк се очертаха като център на ЕМС. Поради относително силната позиция на марката и ниско инфлационната политика на Бундесбанк всички останали валути бяха принудени да следват нейното водачество, ако искаха да останат в системата. В края на краищата тази ситуация доведе до недоволството на повечето страни и през август 1993 г. т.нар. Брюкселски компромис позволи колебания в доста по-широк диапазон от 15%. И отново Франция беше един от основните застъпници на тази идея. Тя искаше да накара Германия да печата пари толкова бързо, колкото тя самата. Германия, обаче, държеше на своята политика.

Разгледано в тази светлина, еврото е повече политически отколкото икономически проект. Както беше обяснено по-горе, в свободния пазар не е необходима обща валута. Няма никакво значение дали има три хиляди валути по света. Докато всяка валута представлява определено количество злато и обменните курсове са фиксирани, няма никакво значение дали ви плащам в Арнаертови гулдени, или Кругманови франкове, или Мизесови долари. Единствената разлика между тях би била само премията за ликвидност, вероятно компенсирана с отстъпка поради някаква причина. Но големи колебания, породени от недостатъчно строга монетарна политика, са просто невъзможни. Следователно еврото не е отговор на въпроса как да се стабилизируют обменните курсове, а на въпроса как да се пречупи монетарната независимост на Германия.

Власт и контрол

Тази теза не е обвинение. Това е факт. Еврото е цената, която Германия плати на Франция за своето обединение. Преди да падне стената през 1989 г. Франция беше водещата икономическа сила в Европа. Тя се възползва от разделението на Германия за да засили своя контрол върху Европейските институции. Когато изведнъж се появи искането за обединение, Франция се изправи пред факта, че отново трябва да свири втора цигулка. Това не беше по вкуса на френския политически елит. Единственият начин да продължи да упражнява контрол над Германия беше да я принуди да приеме обща валута. Ако достатъчно държави биха могли да печатат техни собствено евро, а Германия трябва да осигурява най-голямата част от фискалната подкрепа за изплащане на натрупания дълг, то еврото би могло да се превърне в инструмент за изсмукване на жизнени сокове от германската икономика. Германия би платила по-голямата част от всяко евро дълг. По този начин Франция би могла да контролира растежа на Германия.

Разбира се, че тази история не е толкова проста. Дълг се създава чрез гласуване на Съвета на ЕЦБ, в който са представени всички страни от Евророната. Съветът заседава във Франкфурт, където също се намира и Бундесбанк. Германия искаше Съветът да заседава там, за да наблюдава отблизо европейската монетарна политика, и подкрепяйки холандския banker Wim Duisenberg се надяваше Съветът да продължи да провежда твърдолинейна монетарна политика. В края на краищата, обаче, демокрацията се свежда до това как два вълка и една овца решават какво ще вечерят. Франция купи гласовете на другите южни страни, като им обеща европейски фондове за регионално развитие, и започна да провежда политика на отдалечаване от германската традиция и насочена към френската политическа цел на по-свободна монетарна политика.

През 2003 г. по средата на своя мандат Duisenberg подаде оставка и неговият пост беше поет от Jean-Claude Trichet, възпитаник на Ecole Nationale d'Administration – това е училището, в което Франция обучава всички свои централни банкери. От този момент влиянието на Германия намаля и демократичният контрол върху скоростта, с която нараства паричната наличност, отслабна. До 2008 г. счетоводния баланс на ЕЦБ се удвои. И това беше преди кризата. През 1992 г. с договора от Маастрихт Хелмут Кол подписа загубата на германската монетарна независимост. И това, което днес наблюдаваме, е постепеното намаляване на тази независимост: Германия възразява, но в края на краищата трябва да приеме френските искания.

Роб, не господар

Съществуват много примери за подчинената роля на Германия. След първите спасителни операции беше създаден “временен извънреден фонд“, в който Германия неохотно участва. Този Европейски фонд за финансова стабилност много бързо се превърна в „постоянен извънреден фонд“, в който нито Германия, нито която и да е друга страна има някакъв глас. Това е сбъднатата мечта на Франция: абсолютното средство да се подчини Германия и като последица – и останалата част на континента. Откакто френските *énaques* (така са наричани възпитаниците на *Ecole Nationale d'Administration*) населиха Европейските институции, думите “Европейски Съюз“ звучат като “Франция“. Всъщност един високопоставен френски сановник илюстрира това с неволна фройдистка грешка, когато каза, че създаването на Европейски Стабилизационен Механизъм (ЕСМ) е важно за Франция, когато той трябваше да каже – за Европа.

Междувременно намеренията стават ясни: да се обрисова Германия като плашило, докато това е една страна, която, въз основа на своята история, има най-добрата монетарна философия. В Гърция се изгарят кукли на Меркел, а в Испания по улиците се разнасят нацистки кръстове, като че ли изискването за здравомислеща икономическа политика е нещо нацистко. Междувременно Франция се държи така, като че ли иска да предпази южните икономики от жестокия германски окупатор. Истината, разбира се, е че социалната държава е само другото Фабианско име на организираната класова война, но не между труда и капитала, а между произвеждащи и консумиращи. (*Wikipedia: Фабианското общество и Фабианският социализъм е обществено-идеологическо течение, обединило значителна част от британския елит през 1880-те. Фабианците вярват, че превръщането на капитализма в едно социалистическо общество трябва да стане постепенно и бавно и да е в резултат на една постепенна институционална промяна и целенасочена политика.*) Вече десетилетия наред политиците купуват гласове, обещавайки по-високи помощи за безработни, по-дълги отпуски по майчинство и по-ранно пенсиониране. Те прехвърлиха сметката на следващото поколение. Моето поколение.

Бъдещето?

Надявам се, че успех да ви дам различен поглед върху еврокризата, който ще ви позволи да видите това, което виждам и аз. А аз виждам един континент в безпорядък, с хора, които не знаят каква е същността на създаването на стойност: търговия а не власт. Аз виждам как расте популизъмът, но не сред тези, които са обвинявани в популизъм, а сред онези, които ги обвиняват в това. Аз виждам лъжа и пропаганда. Виждам как средната класа осиромашава. Аз виждам хора, които искат само хляб и зрелища. Аз виждам “Най-добрият готвач“ и Шампионската лига. Аз виждам застаряващо население без достатъчно млади хора, които да го подкрепят. И най-важното от всичко: виждам старите международни разделения отново да се задълбочават, и това не ми харесва.

Надявам се, че нашето поколение ще почерпи вдъхновение от трудовете на Mises, Murray Rothbard и Ayn Rand, за да може в хаоса, който цари около нас, да направи това, което е необходимо.

---

*Brecht Arnaert (р. 1981 г.) е фламандски публицист и либерален мислител. Член е на мозъчните тръстове Res Publica и Murray Rothbard Instituut и е изследовател в мозъчния тръст Libera!. Последовател е на философията на обективизма на Ayn Rand.

Коментари:

1. Еврото е създадено да предизвика криза и подчини, няма никаква друга причина (изпратен от [olog-hai](#) на 2012-11-23 10:29)

С цялото ми уважение, всяко отнасяне към еврото като легитимно съществуващо, е напразно. Създателите на еврото имаха само една цел и това беше да бъде създадена криза (всъщност, точно тази криза, която продължава от 2008 г. насам), да накара страните членки да се откажат от своя суверинитет (без една страна). При създаването на еврото Романо Проди каза, че това е чисто силово действие. Владимир Буковски отбеляза, че същността на еврото като политическа валута е както странна, така и опасна, наричайки го “налудничва идея“.

2. Не чувам автора (изпратен от [КО](#) на 2012-11-27 23:47)

Не чувам автора да казва, че еврото е легитимно. По-скоро го чувам да казва, че за френския управляващ елит то е средство да упражни контрол над Германия.

3. Основни предположения на автора изобщо не са верни (изпратен от [Bart Vanhauwaert](#) на 2012-11-16)

Изобщо не е вярно, че “всеки член може да печата собствени Евро“, и че “никой не е отговорен за покупателната способност на еврото“. Гърция не може просто така да напечта 200 милиарда евро, да ги натовари на влак и да изпрати влака в Германия, очаквайки по този начин да изплати дълга си.

Имам чувството, че авторът преувеличава влиянието на данъците и регулациите върху цените. Да, те са до известна степен различни и е правдоподобно тяхната неефективност да подтисне до известна степен създаването на стойност. Но степенуването на предпочитанията на един индивид към стоките се отразява, в общи линии, в техните цени (с някои добре известни изключения), оставяйки до голяма степен непроменен механизма какво да се произведе и консумира.

Друг голям проблем с основните предположения на автора е неговото фокусиране върху въпросите от икономическо естество и игнорирането на политическите такива. Точно както икономически свободният пазар е система, която търси точния баланс в производството и консумацията на имащи цена стоки, така и демокрацията е система, която търси точния баланс в “производството“ и “консумацията“ на стоки, които нямат цена (като убежденията на религиозен човек), или на имащи цена стоки, на които не може да се определи собственик (като въздуха). Понякога те си противоречат и предпочитането на политически “производствени печалби“ вместо на икономически “производствени печалби“ е точно толкова основателно, както и обратното предпочитание.

По отношение на златото: ако авторът е наистина убеден, че златото и среброто най-добре отговарят на неговите 5 критерия, то той е в правото си да използва само тях. Нищо не го спира да отиде веднага до банката, да изтегли всички свои авоари в

евро/долари/официални валути и да ги превърне в буца злато (където с критерия за делимост, обаче).

В същото това време, тъй като авторът изглежда такъв поддръжник на свободния пазар, той не би ме обвинил ако аз свободно избира да държа моите авоари в официална валута и да приема само такава валута, в случай, че той би искал да купи нещо от мен или някой друг.

4. Отговор на [Bart](#) (изпратен от [traveller](#) на 2012-11-18 11:02)

Политически производствена печалба???

Това е много добро обобщение, трудно е да се намери по добър марксистически израз.

5. Коментар на Иван Даракчиев (изпратен на 2012-11-15 23:28).

За мен това е най-доброто резюме на близкото политическо минало на Европа, а едновременно с това обосновка и предвиждане на предстоящата ѝ съдба. Това, че е направено стриктно въз основа на икономически и финансови съображения и параметри го прави още по-убедително и неоспоримо.

За личното ми удовлетворение от този материал има още една причина: Преди време лансирах предложението да наричаме “представителните демокрации” – реални или виртуални (набедени), като тия на страните от Източния Блок – Номенклатурокрации, понеже те всички се управляват от “политически елит”, който претендира (а в някои случаи просто узурпира това право) да управлява от името на своя народ. За някои твърдението ми, че едностранна спрямо многопартийна Номенклатурокрация е същото както и цис- спрямо транс- изомерите на едно и също органично съединение, звучеше като чисто богохулство. Е, добре, но Вие току-що предложихте критерия – в Съветския Блок Централното Планиране (ЦП) беше 100%, докато при останалите

$ЦП < 100\%$

С други думи, ако ми позволите да пооблека в малко математика Вашето правило,

$C = k \cdot ЦП$

където C е скоростта на пристигане на провала, $ЦП$ е степента на централно планиране, а k е константа. И така, сега става ясно защо Съветската система колабира първа (на времето пропагандата представи нещата другояче, но поне ние двамата с Вас знаем по-добре). И със сигурност знаем, че останалите Номенклатурокрации също са обречени, подредени според степента на заложеното в тях Централно Планиране.

Благодарности за чудесния анализ!